

HÜSEYN CAVIDİN EV MUZEYİNİN ELMI-TƏDQIQAT FƏALİYYƏTİ

Natiq Mürsəlov,
AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin
Elmi katibi,
AMEA-nın doktorantı
E-mail: natiq.doktorant@mail.ru

*Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını,
elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir.*

Heydər Əliyev

Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq siması, filosof şair, dramaturq Hüseyn Cavidin həyat və fəaliyyətini, zəngin irsini əbədiləşdirmək məqsədilə ev muzeyinin yaradılması 21 iyul 1981-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan KP MK-nin "Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illiyi haqqında" qəbul etdiyi qərarla nəzərdə tutuldu. Lakin bu muzey müstəqilliyimiz dövründə – 10 iyul 1995-ci ildə (Nazirlər Kabinetinin 160 sayılı qərarına əsasən) təsis olundu və Azərbaycan EA-nın tabeliyinə verildi...

Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi AMEA Humanitar Elmlər Bölməsinin tərkibinə daxil olan elmi-tədqiqat müəssisəsidir. AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin (bundan sonra – Muzey) elmi-tədqiqat müəssisəsi kimi fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı fərman və sərəncamların, dövlət proqramlarının, AMEA Rayasət Heyətinin qərar və sərəncamlarının, Muzeyin cari il üzrə elmi-tədqiqat işlərinin əhatəli planının icrasına istiqamətləndirilmişdir.

Muzeyin strukturuna daxil olan "Cavidşünaslıq", "Elmi-kütləvi işlər", "Elmi fondlar", "Elmi və bədii tərtibat", "Elmi ekspozisiya", "Elmi informasiya və kitabxana" şöbələri Muzeyin elmi-tədqiqat işlərinin əhatəli planına əsasən, Hüseyn Cavid və ümumiyyətlə cavidlər irsinin toplanması, qorunması, tədqiqi və təbliği sahəsində elmi-tədqiqat fəaliyyəti ilə məşğul olurlar (10, səh. 1).

Muzeyin əsas elmi-tədqiqat fəaliyyətinin nəticələrindən bəhs olunarkən 2012-ci ildə çap edilmiş 10 cildlik "Cavidşünaslıq" toplusunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Topulun tərtibçisi və ön sözün müəllifi muzeyin direktoru, filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbaniz Babaxanlı, redaksiya heyəti isə akademiklər Mahmud Kərimli, İsa Həbibbəyli, Kamal Abdulla və Teymur Kərimlidir (7, səh. 1).

Topulun ilk sayına Hüseyn Cavid şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında 1912-1925-ci illərdə çap olunmuş məqalə, resenziya, məlumat, mühakimə və müzakirə mətnləri, şeirlər və s. daxil edilmişdir.

H.Cavid şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında 1926-1930-cu illərdə çap olunmuş məqalə, resenziya, məlumat və böyük sənətkarə həsr edilmiş bir neçə şeirin daxil edildiyi ikinci sayındakı materialların müəllifləri arasında Ə.Hüseynzadə, Ə.Şərif, H.Zeynalli, M.Quliyev, Ə.Nazim, Y.V.Çəmənəzminli, Ə.Abid, C.Əfəndizadə kimi tanınmış ədəbiyyat xadimləri ilə yanaşı, az tanınan yazarlar da vardır. Topulun üçüncü sayına H.Cavidin şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında 1930-1937-ci illərdə çap olunmuş məqalə, resenziya, müxtəlif məlumatlar daxil edilmişdir. Ədibin həyatda olduğu dövrün cavidşünaslığı bu illərlə başa çatır və 20 illik fasilədən sonra əbədi Cavid barədəki cavidşünaslıq meydana çıxır. Cavidşünaslığın dördüncü cildinə böyük ədəb bəraət verildikdən sonrakı 5 ildə – 1956-1961-ci illər dövrü mətbuatında çap olunmuş yazılar toplanmışdır. 20 illik fasilədən sonra yenidən o dövrün yaradıcı şəxsiyyətləri Cavid əfəndi haqqında elmi məqalələr, xatirələr, yubiley yazıları yazmağa başladılar. Topulun beşinci cildi isə 1962-1963-cü illərdə Hüseyn Cavid şəxsiyyəti və yaradıcılığı barədə dövrü mətbuatda çap olunmuş məqalə, rəy və xatirələri əhatə edir. Şairin 80 illik yubileyi münasibətlə dərc olunmuş şeirlərə də müəyyən qədər yer verilmişdir. Seriyanın altıncı cildinə 1964-1970-ci illərdə dövrü mətbuatda işıq üzü görmüş elmi, publisistik və bədii materiallar salınmışdır. Topulun yeddinci cildinə H.Cavidin yaradıcılığı, dövrü, ədəbi mühiti, şəxsiyyəti, teatri haqqında oçerklər və məqalələr, xatirələr, rəylər daxil edilmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə ilk gəlişinin birinci beşilliyinə təsadüf edən bu dövrdə Cavid mövzusunda diqqət və qayğının kifayət qədər artdığı müşahidə olunur. Akademik İsa Həbibbəylinin H.Cavid yaradıcılığına həsr etdiyi ilk məqalələrin də toplandığı sakkizinci cildə Zahid Əkbərovun "Hüseyn Cavidin "Şeyx Sənan" faciəsi", Məsud Əlioğlunun "Hüseyn Cavidin romantizmi" monoqrafiyasına yazılmış rəylər cavidşünaslığın elmi inkişafına xidmət göstərir. Tamilla Təhməsi, Məryəm Əlizadə, Cəlil Vəzirov, İlham Rəhimli və başqalarının məqalələri Cavid teatrına professional yanaşma kimi diqqəti çəkir. Əjdər İsmayilovun "Cavid və Şekspir" araşdırmasında Vilyam Şekspirin "Otello" əsəri ilə Hüseyn Cavidin "İblis" faciəsi müqayisə edilir.

Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illik yubileyinə təsadüf edən 1982-ci il cavidşünaslığının materiallarını əhatə edən doqquzuncu cildə böyük şair-dramaturqun yaradıcılığı müxtəlif yönərdən tədqiqatə cəlb olunur, zəngin irsi araşdırma obyektinə çevrilir. Nəhayət seriyanın onuncu cildinə 1983-cü ildə Azərbaycan mətbuatında Hüseyn Cavid haqqında dərc olunmuş yazılar salınmışdır. Cavidin 100 illik yubileyi münasibətlə 1982-ci ildə başlanmış tədbirlər həmin il də davam etdirildiyindən, materialların əksəriyyəti yubiley xarakteri daşıyır.

Toplu dəyərli bir elmi mənbə kimi cavidşünaslığın gələcək inkişafına mühüm töhfədir. Seriyanın növbəti cildləri üzərində iş davam etdirilir.

Muzeyə göstərilən dövlət qayğısı nəticəsində son dövrlərdə (xüsusilə 2005-ci ildən sonra) muzeyin elmi-tədqiqat fəaliyyətinin yekunlarını özündə əks etdirən xeyli sayda yeni kitab, seriyalı nəşr, çoxcildli kitab çap olunmuş və uğurlu elmi nəticələr əldə edilmişdir. Filologiya üzrə elmlər doktoru G.Babaxanlının "Azərbaycan epik şeiri və klassik irs (1920-50-ci illər)" (2005) monoqrafiyasında Azərbaycan ədəbiyyatının ən keşməkeşli dövrlərindən olan 20-50-ci illərdə yaranmış epik poemaların qaynaqları araşdırılır, klassik Azərbaycan poeziyasının, şifahi xalq ədəbiyyatının bu dövr epik şeirinə təsiri üzə çıxarılır. Monoqrafiyada poemaların ideoloji fəlsəfi qaynaqlarının

araşdırılmasına da xüsusi fəsil həsr edilmişdir (1, səh. 2).

G.Babaxanlının 2008-ci ildə nəşr olunan "Poetik sözün arsenalı" monoqrafiyasında, keçən yüzilliyin 20-50-ci illərində yaranmış epik poemalarla yanaşı, H.Cavidin "Azər" poemasının qaynaqları da araşdırılır.

Dahi şairin həyat və fəaliyyətini əks etdirən şəxsi bibliografik göstərici 2006-cı ildə "Hüseyn Cavid: həyat və sənət yolu" adı ilə nəşr olunmuşdur. Göstəricinin redaktorları filologiya elmləri doktorları Gülbaniz Babaxanlı, Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, tərtibçiləri isə Nurəna Əsədullayeva, Arzu İsmaylova və Züleyxa Teyyubovadır (2, səh. 3).

Hüseyn Cavidin seçilmiş şeirləri ilk dəfə fransız dilinə tərcümə edilərək "Məhəbbətdir ən böyük din" ("La plus grand religion est l'amour") adı ilə (azərbaycan və fransız dillərində) 2007-ci ildə çapdan çıxmışdır. Kitabda ön sözün müəllifi Gülbaniz Babaxanlı, tərtib və tərcüməçisi Nigar Babaxanova, redaktoru Fransua Andriödur.

H.Cavid külliyyatının son beşcildlik nəşri əsasında 2010-cu ildə Gülbaniz Babaxanlı və tarix üzrə fəlsəfə doktoru İradə Tuliyyəvanın tərtibçiliyi ilə çap edilmiş "Cavid hikməti – Seçmə aforizmlər" mi-niatür kitabı, böyük mütəfəkkir şairin insanlıq, haqq, ədalət, vətən, millət, qadın, məhəbbət və ən müxtəlif insan münasibətləri haqqında müdrik sözlərini və kəlamlarını əhatə edir.

Hüseyn Cavid və Abdulla Şaiqin həmmüəllif olduqları "Ədəbiyyat dərsləri" adlı kitab 2010-cu ildə yenidən işıq üzü görmüşdür. Nəşrin transliterasiyası, ön sözün müəllifi və lüğətin hazırlayan filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbaniz Babaxanlı, redaktorları filologiya üzrə elmlər doktoru professor Gülşən Əliyeva və akademik Teymur Kərimlidir (5, səh. 1).

Dərslərdə ədəbiyyat nəzəriyyəsinə aid o dövrlük biliklərin toplusu öz əksini tapmaqla, öyrəncilərə yığcam şəkildə lazımi məlumatlar verilir. Dərslərdə həm ədəbiyyatın qanun-qaydaları, həm də ümumiyyətlə, ədəbi əsər yazmağın üsulları şərh edilir.

Muzeyin direktoru G.Babaxanlının səmərəli elmi fəaliyyətinin nəticəsi olaraq, 2010-cu ildə "Azərbaycan ədəbi fikri və Hüseyn Cavid" adlı monoqrafiyası da Cavidsevərlərin ixtiyarına verilmişdir. Kitabda dahi şairimizin yaradıcılığına həsr olunmuş məqalə və monoqrafiyalar elmi təhlil obyektinə çevrilir, ötən əsrin 20-ci illərindən çağımız qədər bir dövrü əhatə edən zaman müddətində Cavid əfəndiyə, onun şəxsiyyətinə, yaradıcılığına münasibət aydınlaşdırılır. Belə bir fikir təsdiq olunur ki, Cavidşünaslıq artıq ədəbiyyatşünaslıq elmimizin mühüm qollarından birinə çevrilmişdir (4, səh. 3).

Böyük mütəfəkkir Hüseyn Cavidin yeganə oğlu, musiqişünas

qisminin variantları çap olunub. Bütün bu materialların və onlara yazılmış Ərtoğrul Cavid rəylərinin, elmi fikirlərinin ayarı folklor materialları kontekstində çağdaş oxucuya çatdırılması, zənnimizcə, müstəqil respublikamızda gedən ədəbi-mədəni inkişafın göstəricilərindən biridir. Bu həm də Cavidlər irsinə qədrşünaslıq nümunəsidir.

2013-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illik yubileyi münasibətilə Gülbəniz Babaxanlının "Heydər Əliyev və Hüseyn Cavid" adlı monoqrafiyası çap edilmişdir. Bu kitabda Hüseyn Cavid irsinə ümummilli lider Heydər Əliyevin göstərdiyi diqqət və qayğıdan bəhs olunur, ulu öndərin mədəniyyət siyasəti kontekstində iki dahinin münasibətləri araşdırma obyektinə çevrilir.

Muzeyin ilk direktoru kimi Cavid əfəndinin qızı Turan Cavid öz böyük yaradıcılıq və araşdırmaçılıq missiyası ilə kifayət qədər maraqlı və zəngin həyat yolu keçmişdir ki, bu da onun şəxsiyyəti, ictimai fəaliyyəti barədə xeyli sayda materialın bu kitabda toplanmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, 100-ə yaxın müxtəlif mətn, 300-dən artıq foto və sənədin yer aldığı "Turan Cavid. Ömür salnaməsi" (2014) adlı nəşrdə Turan Cavidin bütün həyat və yaradıcılığına işıq salınmışdır. Turan Cavid haqqında materiallar ilk dəfədir ki, belə sistemli və kompleks şəkildə toplanaraq nəşr halına gətirilmişdir (9, səh. 2).

Kitab Turan Cavidin ümummilli lider Heydər Əliyevə yazdığı məktubla başlanır. Ulu öndərin Turan Cavidə yubiley münasibətilə təbrik məktubu, Heydər Əliyevin Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin açılışında xatirə kitabına yazdığı ürək sözləri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Turan Cavidə təşəkkür məktubu, Turan Cavidin Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri Vasif Talıbova təşəkkür mək-

Ərtoğrul Cavidin yaradıcılığını əks etdirən "Azərbaycan qeyri-maddi mədəniyyət abidələri və Ərtoğrul Cavid" çoxcildliyi (10 cildə) 2011-ci ildə çap edilmişdir. Nəşrin tərtibçisi Gülbəniz Babaxanlı, fars dilində olan mətnlərin tərcüməçisi və redaktoru Teymur Kərimlidir.

“Çoxcildli nəşr "Azərbaycanın adət-ənənələri və Ərtoğrul Cavid", "Azərbaycan klassik musiqi mətnləri və Ərtoğrul Cavid", "Azərbaycan dastanları və Ərtoğrul Cavid", "Azərbaycan aşiq yaradıcılığı və Ərtoğrul Cavid" mövzularını əhatə edir. Bu nəşrlə oxucuların istifadəsinə verilən folklor materiallarının bir qismi orijinaldır, bir

tubu, Hüseyn Cavidin xatirəsinin əbədiləşdirilməsində cənab Heydər Əliyevin rolu ilə bağlı məqalə də kitabda yer alıb.

Kitabın layihə müəllifi və tərtibçisi filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlı, elmi məsləhətçisi AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli, redaktoru isə AMEA Humanitar Elmlər Bölməsinin akademik-katibi, akademik Teymur Kərimlidir.

Hazırda Muzeyin elmi-tədqiqat planına uyğun olaraq, burada çalışan elmi işçilər fərdi və kollektiv şəkildə tədqiqat işləri üzərində çalışırlar. Elmi-tədqiqat işlərinin planına görə, "Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları, təşəkkülü, tarixi və inkişaf qanunauyğunluqları" istiqaməti üzrə "Hüseyn Cavid və ümumiyyətlə cavidlər irsinin tədqiqi" və "Muzeyşünaslıq və mənəşünaslıq" problemlərinə əsasən 8 mövzu üzrə 40 iş üzərində elmi-tədqiqat işi aparılır.

Muzeydə hər il respublika elmi konfransı, elmi sessiyalar, yubiley tədbirləri, anım günləri, sərgilər və təqdimatlar keçirilir. Muzey, həmçinin 2005-ci ildən rəsmi üzvü olduğu İCOM-un (Beynəlxalq Muzeylər Şurası) keçirdiyi tədbirlərdə fəal iştirak edir.

Muzeydə yaradılmış cavidşünaslığın elektron informasiya bazası mütəmadi olaraq yeni materiallarla zənginləşdirilir. Bundan əlavə, yaradılmış dünya cavidşünaslığının vebliqrafiyası Hüseyn Cavid irsi ilə bağlı dünya elektron mətbuatında çıxan materiallarla zənginləşdirilir. Həmçinin, Muzeyin VEB saytının xarici dil (rus, ingilis) versiyasının hazırlanması üzrə iş davam etdirilir.

Bütün bunlar Cavid irsinin tədqiqi, öyrənilməsi, qorunması və təbliği istiqamətində görülən işlərə böyük töhfədir. ♦

Ədəbiyyat

1. G.Babaxanlı. "Azərbaycan epik şeiri və klassik irs: 1920-50-ci illər". "Elm". Bakı - 2005.
2. H. Cavid: həyat və sənət yolu. Bibliografik göstərici. "Elm". Bakı - 2006.
3. G. Babaxanlı. "Poetik sözün arsenalı". "Elm". Bakı - 2008.
4. G. Babaxanlı. "Azərbaycan ədəbi fikri və Hüseyn Cavid". Bakı - 2010.
5. H.Cavid və A.Şaiq. "Ədəbiyyat darsləri". "Çaşıoğlu". Bakı - 2010.
6. Ə.Cavid. "Azərbaycan qeyri-maddi mədəniyyət abidələri 10 cild". "Çaşıoğlu". Bakı - 2011.
7. "Cavidşünaslıq: elmi araşdırmalar toplusu". 10 cildə. Bakı - 2012.
8. G.Babaxanlı, H.Əliyev, H.Cavid. Bakı - 2013.
9. T.Cavid. "Ömür salnaməsi". "Progres". Bakı - 2014.
10. "AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin on illik elmi-tədqiqat və elmi-təşkilatı fəaliyyəti haqqında hesabatları". Bakı - 2005-2015.

Резюме

В статье рассматривается направления деятельности Дома-музея Гусейна Джавида при Национальной Академии Наук Азербайджана, где проводятся исследования и презентации материалов, относящихся к наследию Гусейна Джавида. В Доме-музее готовятся экспозиции традиционных, виртуальных и выездных выставок, тексты экскурсии и их перевод на разные языки.

Ключевые слова: наследие Джавида, поэт-мыслитель, музей, изучение.

Summary

Activity direction of the Hussein Javid's Home Museum of Azerbaijan National Academy of Sciences is researching and promoting of materials about hussein javid and generally javids' heritage. Here conducted exposition and mobile exhibitions, improving, preparing and translating of tour texts, translation. Staff of the Muzey are held traditional and virtual exhibitions, seminars, conferences in our republic and abroad with aim of promoting Hussein Javid's creativity.

Key words: Javid's heritage, poet-philosopher, museum, researching.